

Radochów

Dwór znajduje się w stanie ruiny. Zniszczony jest zarówno budynek pałacowy, jak i zabudowania folwarku. Rozebrana została wchodząca w skład folwarku stodoła. Przystaje być czytelny przebieg muru kamiennego otaczającego park i oddzielającego ogród ozdobny od ogrodów warzywnych i wschodniej części folwarku. Zniszczeniu ulega baszta wchodząca w skład fortyfikacji, przebudowana w XIX wieku na wieżę widokową. Całość założenia kwalifikuje się do generalnego odtworzeniowego remontu. Na terenie parku zanikł staw ogrodowy. Stało się to za przyczyną braku dopływu wody w niewielkim cieku zasilającym staw. Jak wykazały analizy historyczne, dwór w Radochowie cieszył się znaczną popularnością pod koniec XIX wieku, jednak do obecnych czasów nie zachował się żaden z planów zagospodarowania przestrzennego ogrodu. O rozplanowaniu poszczególnych części ogrodu można domniemywać z opisów historycznych.

Streszczenie: Celem studium jest prezentacja wyników analiz przyrodniczych i krajobrazowych, wykonanych dla zachowania historycznego układu zespołów pałacowo-ogrodowych w Żelaźnie, Odrzychowicach Kłodzkich, Trzebieszowicach i Ra-

dochowice. Projekt badawczy pn. „Rewitalizacja pałaców i parków krajobrazowych w Dolinie Białej Łądeckiej” został sfinansowany przez Ministerstwo Nauki i Informatyzacji. Głównym celem badań było zwiększenie i poprawienie powiązań krajobrazowych historycznych parków i ich rewitalizacja w odniesieniu do układu zieleni wzdłuż Doliny Białej Łądeckiej.

Słowa kluczowe: założenie parkowo-pałacowe, rewitalizacja krajobrazu, powiązania krajobrazowe.

Abstract: *The purpose of the study is to present the results of natural and landscape analyses in order to preserve the historic arrangement of the palace and park complexes in Żelazno, Odrzychowice Kłodzkie, Trzebieszowice and Radochów. The research project: "The Revitalization of Palaces and Landscape Parks in the Biala Łądecka Valley" was financed by the Ministry of Scientific Research and Information Technology. The main task of the research was to enhance and improve landscape connections of the historical parks and revalorization in relation to green system developed along the Biala Łądecka valley.*

Key words: *park and palace complex, landscape revalorisation, landscape connections.*

Dr hab. inż. arch. Krystyna Pawłowska, prof. PK¹

KONFLIKTY WOKÓŁ OCHRONY I KSZTAŁTOWANIA KRAJOBRAZU ORAZ SPOSOBY ICH ROZWIĄZYWANIA

CONFLICTS CONCERNING LANDSCAPE PROTECTION AND SHAPING AND WAYS OF SOLVING THEM

■ Wokół przedsięwzięć kształtowania i ochrony krajobrazu toczą się w Polsce liczne konflikty, w których ścierają się racje władz publicznych, projektantów, inwestorów, właścicieli nieruchomości, mieszkańców, użytkowników i organizacji pozarządowych. Konflikty te mają liczne negatywne konsekwencje: opóźniają lub uniemożliwiają realizację projektów, przyczyniają się do strat finansowych i marnowania dobrych rozwiązań, podważają zaufanie ludności do władzy publicznej, utrudniają rozwój społeczeństwa obywatelskiego. Niekiedy bywają pożyteczne, przyczyniając się do korygowania złych rozwiązań, ale nie bez strat czasu i środków finansowych.

Sprzeczności opinii, postaw i interesów w sprawach przestrzennych nie da się uniknąć. Straty z nich wynikające można jednak ograniczyć, a z potencjału twórczego, jaki powstaje przy krzyżowaniu się racji, wyciągnąć jak najwięcej korzyści. Trzeba uczyć się zarządzania konfliktami.²

Drogą do tego jest podniesienie umiejętności w dziedzinie komunikacji społecznej uczestników *gry o przestrzeń*, przede wszystkim władz publicznych i profesjonalistów zajmujących się planowaniem oraz projektowaniem przestrzeni. Służy temu idea partycypacji społecznej znajdująca wsparcie w przepisach prawa międzynarodowego³ a także krajowego.⁴ Należy pamiętać, że rozwój komunikacji elektronicznej utrudnia podejmowanie decyzji bez wiedzy społeczeństwa. Bez partycypacji

istnieć będzie uwikłanie w niekończące się konflikty paraliżujące rozwój.

Uczestnictwo społeczne w planowaniu, projektowaniu i podejmowaniu decyzji, a także mediacje i negocjacje to skuteczne sposoby zarządzania konfliktami. Osoby biegłe w tej sztuce są jednak w środowiskach zajmujących się gospodarką przestrzenną, rzadkością.

Podstawowa wiedza i umiejętności o partycypacji, są przekazywane studentom w ramach cyklu przedmiotów humanistycznych, na kierunku Architektura Krajobrazu na Politechnice Krakowskiej⁵. Studenci analizują naturę rzeczywistych konfliktów, prowadzą badania społeczne, organizują projektowe warsztaty partycypacyjne, negocjacyjne itp. Dzięki temu, gromadzą informacje o społecznych uwarunkowaniach swoich projektów, nabierają umiejętności komunikacyjnych i przekonania, że można dobrze zarządzać konfliktami, a w trudniejszych przypadkach angażować specjalistów.

W programie tym większy nacisk kładzie się na praktykę, niż na teorię. Wykładana teoria, to nie podstawy socjologii albo psychologii, lecz wiedza z pogranicza dyscyplin: architektury, nauk społecznych i zarządzania. Zadania praktyczne osadzone są także na owym pograniczu i są bezpośrednio związane z późniejszymi zadaniami projektowymi. Tematyka wykładów obejmuje podstawowe zagadnienia z dziedzin percepcji kraj-

obrazu, komunikacji społecznej, partycypacji społecznej w architekturze, badań społecznych na użytek architektury, negocjacji, zarządzania.

Pierwsze zadanie praktyczne, to analiza rzeczywistego konfliktu. Celem dydaktycznym jest pokazanie, że realizacja projektów w ich zawodzie jest niełatwą grą, której trzeba się uczyć. Inny cel to statystyczne podsumowanie analiz; po 6 latach jest ich kilkaset. Prowadzą one do wielu wniosków, z których trzy są najważniejsze.⁶

– Do rozwiązywania konfliktów przystępuje się zbyt późno – wówczas, gdy obie strony mają usztywnione stanowiska. Jedną dlatego, że wydała decyzję i pieniądze. Druga, ponieważ jest obrażona, że lekceważy się jej zdanie. W tej fazie konflikt jest trudny do rozwiązania.

– Ludzi protestujących traktuje się zwykle, jako uprawnionych reprezentantów opinii publicznej i podejmuje się dyskusję tylko z nimi. Jest to błąd, ponieważ, jeśli nawet ludzie ci należą do vox populi, to nie są jedynymi i często nie najważniejszymi. Powinno się debatować z grupą stakeholders (tzw. „interesariusze”), czyli tymi, którzy są aktywnie zainteresowani lub uprawnieni do zainteresowania ową sporną sprawą. Wśród nich bywają nie tylko przeciwnicy, lecz także zwolennicy proponowanych rozwiązań.

– Kwestie legalności przedsięwzięcia zbyt mocno dominują nad problemami merytorycznymi, często prowadzi to do realizacji projektów złych i społecznie nieakceptowanych, choć legalnych.

Drugie zadanie, to projekt kampanii medialnej w konfliktowej sprawie. Proponowane tematy są prowokacyjne, np. budowa supermarketu na Błoniach Krakowskich. Zadaniem studenta jest przygotowanie debaty telewizyjnej, w której sam wystąpi jako ekspert – architekt krajobrazu, skompletowanie listy uczestników i zaprogramowanie badań prezentowanych w trakcie dyskusji.

Trzeci pojawiający się w konsekwencji wykładu o różnorodności postaw wobec krajobrazu temat, to przygotowanie dialogu dwu „aktorów” gry o krajobraz reprezentujących skrajnie odmienne postawy. Zadanie to pokazuje, jak wiele nowych myśli i koncepcji może pojawić się w wyniku konfrontacji poglądów.

Kolejne zadanie wykonywane jest przez 5-osobowe zespoły i dotyczy spraw związanych z projektem parku publicznego, który w konsekwencji jest przez studentów opracowywany. Pierwszym etapem badań jest gromadzenie informacji o miejscu i jego sytuacji społecznej, tworzona jest lista stakeholders. Następnie odpowiednie metody i narzędzia dobierane są do uczestników i poszczególnych celów partycypacji. Poniżej przytoczono charakterystyczne przykłady.

– Ankieta jest właściwym badaniem ilościowym do poznania opinii grupy reprezentatywnej dla większej populacji. Może być dobrym narzędziem informacji i edukacji, lecz nieodpowiednim dla poszukiwania inspiracji.

– Rysunek szkicu projektowego jest złym narzędziem poznania opinii, ale dobrym źródłem inspiracji. Na ogół trudny w relacjach z dorosłymi, ale dobry w stosunku do dzieci.

– Burza mózgów jest świetnym źródłem inspiracji, a także informacji i edukacji, ale dotyczy tylko małej grupy ludzi.

– Wywiad bywa świetnym sposobem identyfikacji potencjalnych konfliktów, dobrym sposobem pozyskiwania zwolenników, ale dotyczy tylko jednej osoby.

Studenci przygotowują narzędzia, prowadzą badania, a następnie analizują wyniki i prezentują je kolegom. Zgromadzo-

na wiedza pozwala określić kluczowe problemy projektowe, potrzebne w trakcie warsztatów.

Projektowe Warsztaty partycypacyjne organizowane są pod hasłem: Powiedz, napisz lub narysuj jak ma wyglądać projektowane miejsce. Zapraszani są ludzie, którzy poprzednio byli respondentami. Studenci aranżują stanowiska wspólnej pracy projektowej, dotyczące uprzednio zidentyfikowanych problemów. Chętnie podejmują próby nadania warsztatom charakteru atrakcyjnego dla gości happeningu. Rezultaty prezentowane są uczestnikom i nanoszone na podkład mapowy.

Kolejne zadanie to Warsztaty negocjacyjne, zakończone grą negocjacyjną. Tematem jest sporny problem krajobrazowy, np. kopiec Jana Pawła II w Krakowie. Warsztaty cieszą się popularnością wśród studentów. Obok ładunku wiedzy, są na ogół dobrą zabawą.

Ostatni składnik programu to szeroki zakres badań społecznych na rzecz projektów dyplomowych. Program stworzony dla celów dydaktycznych został zweryfikowany w praktyce zawodowej. Metody partycypacji zastosowano w związku z projektem rewaloryzacji Wzgórza Zamkowego w Będzinie.

Pierwszym etapem były społeczne badania przedprojektowe.⁷ Przeprowadzono wywiady indywidualne z 15 osobami zajmującymi eksponowane stanowiska w mieście i związanymi w szczególności sposobem ze sprawą rewaloryzacji wzgórza. Obszerną ankietę przeprowadzono z 40 sąsiadami, czyli właścicielami, mieszkańcami, użytkownikami, zarządcami nieruchomości znajdujących się na opracowywanym obszarze. Uproszczony wywiad w postaci sondy ulicznej przeprowadzono z 304 mieszkańcami. O odpowiedzi proszono przechodniów poza obszarem opracowania.

W wywiadach i ankietach badano opinię na temat znaczenia zamku dla Będzina i wartości Wzgórza Zamkowego, jego obecnego stanu i sposobu funkcjonowania, zasadności podejmowania prac rewaloryzacyjnych, braków w zagospodarowaniu, tradycji użytkowania oraz pomysłów zgłoszonych przez projektantów. Poproszono też o przedstawienie idei dotyczących zagospodarowania wzgórza, wyobrażeń, jak to miejsce winno wyglądać i czemu służyć. Także o zgłoszenie inicjatyw czynnego włączenia się w proces rewaloryzacji oraz przewidywań ewentualnych konfliktów, które mogą wybuchnąć w związku z zamierzeniem inwestycyjnym.

Badania dały rezultaty pożyteczne dla projektantów i władz. Okazało się, że zamek i Wzgórze Zamkowe jest powszechnie postrzegane jako wielka wartość i symbol miasta. Żywa jest

¹ Instytut Architektury Krajobrazu, Wydział Architektury, Politechnika Krakowska.

² *Rozwiązywanie konfliktów, teoria i praktyka*, (red.) Deutsch M. i Coleman P.T., Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2005.

³ Np. Konwencja z Aarhus o dostępie informacji, udziale społeczeństwa w podejmowaniu decyzji oraz dostępie do sprawiedliwości w sprawach dotyczących środowiska (1998), *Europejskie Konwencje Krajobrazowe* (2000) lub Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady przewidująca udział społeczeństwa w odniesieniu do sporządzania niektórych planów i programów w zakresie środowiska oraz zmieniająca w odniesieniu do udziału społeczeństwa i dostępu do wymiaru sprawiedliwości (2003).

⁴ Prawo ochrony środowiska z 27 kwietnia 2001 i Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z 27 marca 2003.

⁵ Program ten jest pomysłem oryginalnym, a jego zbiorowym autorem jest zespół którego członkami na różnych etapach byli: 2 socjologowie, 1 geograf społeczny, 2 psychologów, i 3 architektów. Pawłowska K., *Kreatorzy klimatu miejsca* [w:] *Nowa architektura w kontekście kulturowym miasta*, (red.) Niezabitowski A. i Zmudzńska-Nowak M., Wyd. Sympozjalne KUiA PAN, Gliwice 2006.

⁶ Pawłowska K., *Konflikty wokół ochrony i kształtowania krajobrazu* [w:] *Problemy ochrony i kształtowania krajobrazu Górnego Śląska na tle doświadczeń z innych regionów Polski*, (red.) Jankowskiego A.T., Wyd. UŚ, Sosnowiec 2002.

⁷ Bieńkowska D., Ułasiński C., Pawłowska K., *Raport z badań społecznych dotyczących percepcji miejsca oraz postaw osób i grup wobec zmian proponowanych w związku z rewaloryzacją Wzgórza Zamkowego w Będzinie*. Opr. przez Centrum Doradztwa Strategicznego, Kraków 2004 (praca niepublikowana).

pamięć o dobrym funkcjonowaniu tego miejsca przed powstaniem Gierkówki – drogi szybkiego ruchu odcinającej wzgórze od miasta. Niektóre dobre tradycje są kontynuowane, powstało kilka nowych obyczajów związanych z otoczeniem zamku. Powszechna jest krytyka obecnego stanu wzgórza, a poparcie dla zamierzeń rewitalizacyjnych jest pełne.

Pomysły zgłoszone przez projektantów spotkały się z różnym poparciem. Amfiteatr i udostępnienie podziemi zyskały powszechne uznanie. Ogrodzenie parku zyskało akceptację tylko w odniesieniu do niektórych części. Pomysł na bezpieczne przekraczanie Gierkówki jest powszechnie podzielany. Dyskusję wzbudził sposób i miejsce jej pokonywania.

Zgłoszono tak wiele pomysłów na zagospodarowanie wzgórza, że realizacja wszystkich musiałaby zająć znacznie więcej miejsca niż teren opracowania. Bardziej niż konkretne inspiracje dla projektantów, okazały się ogólne wyobrażenia, wspomnienia i sentymenty wyrażane przez respondentów. Szczegółowe koncepcje zgłosiło Bractwo Rycerskie – budowę wioski rycerskiej i Muzeum Zagłębia – organizację rezerwatu archeologicznego. Dotyczyły one tego samego miejsca i wykluczały się wzajemnie. Zdaniem respondentów, zamierzenia rewitalizacyjne nie są zagrożone konfliktami, z wyjątkiem kolizji między pomysłami bractwa i muzeum.

Badania miały ponadto nieprzewidziany skutek – wiadomość o nich dotarła do wielu innych mieszkańców, instytucji i urzędów. W konsekwencji do Magistratu zaczęły napływać rozmaite pytania, propozycje i prośby związane z tą sprawą. Te spontaniczne inicjatywy skłoniły władze do zorganizowania dodatkowych spotkań i debat oraz założenia forum internetowego.

Il. 1. Park Dębnicki w Krakowie. Osiągnięcie, zarówno projektowe jak i negocjacyjne. Autorzy projektu: K. Pawłowska oraz K. Dąbrowska-Budzilo, K. Fabijanowska, A. Zachariasz (fot. aut.).

Fig. 1. Dębnicki Park in Kraków. The result of both, design and negotiations. Authors: K. Pawłowska and K. Dąbrowska-Budzilo, K. Fabijanowska, A. Zachariasz (photo by the auth.).

Poparcie dla przedsięwzięcia, nie tylko pomaga władzom w jego prowadzeniu, lecz także zobowiązuje do kontynuacji, co w przypadku zmiany władz w następnej kadencji, może mieć decydujące znaczenie. Dzięki badaniom zidentyfikowano ewentualnych partnerów i zaproszono do współdziałania następujących.

Projekt koncepcyjny rewitalizacji Wzgórza Zamkowego wykonali projektanci, którzy wcześniej nie znali miasta. Dzięki badaniom mogli spojrzeć na wzgórze oczami mieszkańców. Udało się zidentyfikować i rozwiązać konflikty. Odstąpiono od pomysłów nie mających poparcia, zmodyfikowano pomysły dyskusyjne, zestawiono listę propozycji funkcjonalnych zgłaszanych przez respondentów.

Inspirujące były szczególnie wspomnienia i sentymentalne związki z miejscem oraz dawne i obecne tradycje obyczajowe związane z zamkiem. Dzięki nim narodził się podstawowy pomysł zastosowany w koncepcji parku – tak zwane miejsca magiczne.

Konflikt polegający na nakładaniu się dwu inicjatyw na to samo miejsce rozwiązano, wskazując inne, lepsze i większe dla jednej z nich – dla zamierzeń Bractwa Rycerskiego.

Projekt⁸ wykonany na podstawie przedstawionych badań był prezentowany na spotkaniach, a także w internecie. Stał się podstawą wniosku o dofinansowanie z funduszy Unii Europejskiej. Starania te zakończyły się sukcesem, przyszedł czas na realizację. Ciekawostką może być fakt, że nie czekając na jakiegokolwiek przedsięwzięcia budowlane, rycerze przenieśli już swoje turnieje na wskazane w projekcie miejsce.

Streszczenie: Wokół przedsięwzięć kształtowania i ochrony krajobrazu toczą się w Polsce liczne konflikty, w których ściera się racje władz publicznych, projektantów, inwestorów, właścicieli nieruchomości, mieszkańców, użytkowników i organizacji pozarządowych. Konflikty te utrudniają realizację projektów, przyczyniają się do strat finansowych i marnowania dobrych rozwiązań, podważają zaufanie ludności do władzy publicznej. Bywają pożyteczne, przyczyniając się do korygowania złych rozwiązań. Sprzeczności opinii, postaw i interesów w sprawach przestrzennych nie da się uniknąć. Straty z nich wynikające można ograniczyć, a z potencjału twórczego, jaki powstaje przy krzyżowaniu się racji, wyciągnąć jak najwięcej korzyści. Trzeba uczyć się zarządzania konfliktami.

Słowa kluczowe: partycypacja społeczna, konflikt, negocjacje.

Abstract: There are numerous conflicts in Poland concerning projects of landscape shaping and protection. Arguments of public authorities, designers, investors, property owners, residents, users and non-government organizations clash in them. They impede the implementation of projects, contribute to financial losses and wasting of good solutions, and undermine trust in public authorities. Conflicts can also be useful, when they bring about the correction of wrong solutions. Conflicts of opinions, attitudes and interests cannot be avoided. The resultant losses can be reduced, while it is possible to draw as much benefits as possible from the crossing of arguments. One should learn to manage conflicts.

Key words: social participation, conflict, negotiations.

⁸ Projekt składa się z 2 części: *Koncepcja rewitalizacji parku na wzgórzu zamkowym w Będzinie*, opr. Pawłowska K., Zachariasz A., Fabijanowska K. i inni, Kraków 2005 oraz *Podgórze będzińskiego zamku*, praca dyplomowa Bogdanowicza M. na kierunku Architektura Krajobrazu PK, pod. kier. K. Pawłowskiej, Kraków 2005 (prace niepublikowane).